

készültségének és a meghallgatáson nyújtott teljesítményének. A kisvárosba érkezve rögtön megtapasztalja, hogy egy személyes érdekektől átszótt, zárt, és az idegenekkel szemben elutasító közösségbe került: „Jöhetett volna bármilyen korán az első napon, próbálkozhatott volna bármivel, a helyi viszonyok, a protekciók számára ismeretlen pókhálói rögzítették a lehetőségeit.” (103) Mindez emlékeztethet a *Rokonok* világára, a főügyési székbe véletlenül pottyant Kopjáss István figurájára, helyzetére és magatartására. Voith József is egy számára addig csak kívülről ismert társadalmi közegbe próbál betagozódni. Kopjásshoz hasonlóan ő is a magánszféra és a hivatalos-nyilvános szféra, a régi és az új életforma összebékítésén fáradozik, de frissen szerzett tapasztalatai nagyon korán ráébresztik e törekvés kivitelezhetetlenségére. Tudjuk, a *Rokonok* főhőse végül az öngyilkosságba menekül, a *Tánciskola* ügyészségi fogalmazójától azonban távol áll az ilyen radikális megoldás. Egy pillanat erejéig azonban felvillan annak a lehetősége, hogy nem fogja tudni magát távol tartani a környezet ártó befolyásától: amikor egy kocsmái beszélgetés alkalmával, ahol vad duhajkodásokról és zavaros telekügyekről is szó esik, a helyi hirdetési újság nyomdaigazgatója szabad felületet kínál fel a számára a lapban. Ő próbálja az ajánlatot udvariasan visszautasítani, a társaság egyik tagja azonban figyelmezteti, hogy „ne hamarkodja el, előbb-utóbb ügyis érdekelt lesz valamiben, és akkor még jól jöhet.” (63) Voith igyekszik távol tartani magát minden gyanús ügylettől, s próbál a törvény betűje szerint eljárni, de végül ő is a „protekciók, indulatok, vágyak zavaros hálójában” (107) találja magát. Jellemző továbbá az is, s némiképp baljóslatú előrevetítésként hat, hogy főnökéhez (egy középkorú özvegyasszonyról van szó) részségének köszönhetően sikerül közelebb kerülnie, aki az árokból szedi őt fel, és a botrányt elkerülendő, a saját lakására viszi.

Hiába nagybátyja közbenjárása, a „megyeközponttá lett, te-rebélyes szlovák falu” (40) elitje a baráti gesztusok ellenére végig éreztetni vele, hogy itt idegennek számít: „(...) a városi és megyei urak mindenkit ismernek, akit meg nem, az nem létezik. Az átjárás, bejárás lehetetlen dolog az ország utolsó vármegyéjében, ide nem költözik senki, aki pedig itt sarjad ki a földből, azt születése óta számon tartják. Elviselhetetlen volt a társasági belterj, mintha valami vérfertőző beltenyészetbe került volna, merev volt és rugalmatlan a közösségi élet, hiányzott belőle minden mozgás, befogadás.” (165) Mintha csak a *Vidéki hírek*, az *Úri muri*, vagy a *Forró mezők* ismerős világába cseppentünk volna vissza, a konokul zárt, merev, az idegennel szemben elutasító, fojtott levegőjű alföldi mezővárosok valamelyikébe. E kronotoposz szintjén megnyilvánuló folytonosság pedig arra kell, hogy figyelmeztessen bennünket, csak fenntartásokkal igazak a Móricz-próza világának időszerűtlenségére vonatkozó állítások, mintha mégsem járt volna el az író által ábrázolt világok felett az idő, legalábbis ami az (irodalmi?) alföldi kisvárosok miliójét és a lakosok mentalitását illeti. Szalma Lajost idézve, van ezekben a városokban „valami szagos, lucskos, könyörtelen állandóság, ami bezárja és megemészti azokat, akik nem menekültek el, és alattomosan

provinciálissá züllesztíti őket. Az alföldi kisszerűség fertőz, mint egy sokáig lappangó kór...” (38)

Voith Józsefnek (Jocónak) azonban nemcsak a munkahely, hanem az új otthon, nagybátyja garzonjának idegenségét is le kell győznie. S ezenkívül fel kell dolgoznia még a családi fészek biztonságát adó melegéből való kiszakadás fájdalmas érzését. A lakást az első napon „mostohának, szűkösnek és lakhatatlannak találja”, hiányzik belőle minden meghittség: „Bőröndök, nej-lonszatyrok, bezáskolt öltönyök: megannyi idegenné vált, rideg tárgy egy ismeretlen szobában.” (61) A barátságatlan környezet csak nehezíti az otthontól való távolság szülte szorongás elviselését. Nagybátyja gúnyolódik gyerekesnek tartott honvágyán, és a problémák felett szemet hunyó alamuszi természetén. Egy vitába torkolló beszélgetés után ellenállhatatlan erővel keríti hatalmába Voith Józsefet az árváságnak és a gyámoltalanságnak az érzése. Erőteljes képek rohanják meg az elméjét: „Egy fullasztó akácerdőt látott maga előtt. Hogy mitől fullasztó, azt nem tudta, de érezte, hogy nincs levegő, áporodott szag van, mint egy hálószobában, egy mezítelen kislány rohant az erdőben, alul rothadó, nyirkos aljnövényzetben cuppogott a talpa, Árvácska, az állami gondozott, csupasz árva, bolyong, mert bekergették a tövisesbe, vagy ottfelejtették, valami hang azzal ríogatja, nem is jönnek vissza soha érte, és a folyondár fölfelé kapaszkodik a vékonyka, pipaszár lábán, és belé akar menni, a nyitott testbe kívánczik...” (68) Csöre alakja egyrészt az elhagyatottság és a kiszolgáltatottság okán idéződik fel benne, mintha az árvában saját élethelyzetére ismerne rá. Sérti őt, hogy „nagybátyja önállótlanok látja, és mint egy gyereket, azzal fenyegeti, hogy magára hagyja.” (uo.) Az árvaság már az első regény főhősét is jellemezte: Szilágyi Zsófia mutatott rá idézett tanulmányában az árvaság közös motívumának szerepére az *Isten hozottban* és az *Életem regényében*. A magas fűben menekülő meztelen lány képének erotikus jelentésvonatkozásai viszont már nemcsak a Móricz-hős (regényben csak sejtetett) szexuális zaklatására utalnak, hanem a *Tánciskola* egy későbbi jelenetét vetítik előre: azt, amikor Jocó egy fiatal cigány lánnyal töltött röpke, de szenvedélyes pásztoróra következében, először részesülve a test nyújtotta gyönyörökben, elveszíti szüzességét. Az aktusra egy cigánytelep magas bozóttal és fűvel benőtt udvarán kerül sor, amikor is a lány rokonai Szalma Lajos és barátai elől menekülnek épp. Jocó is az üldözők között van, s a szemmagasságig érő fűben heverő lány szemérmetlenül kéjes felkínálkozása miatt torpan meg, s hagy fel a futással. Árvácska figurája ebben a kontextusban egyesíti magában a rohanó fiú és a fedetlen öllő lány alakját, ezért nemcsak az elhagyatottságot, hanem az ártatlanság elvesztését is konnotálja.

„Mikor Móriczot olvasok, a narrációs játékokban gyönyörködöm leginkább” – olvasható Grecsó Krisztián egyik Móriczról szóló esszéjében (*Önmagunk eredete*, Korunk 2003/1). Ez alatt a – Móricz-szakirodalomban (az újabb tanulmányokat is beleértve) többször és részletesen elemzett – szabad függő beszéddel való játékot érti, azt az író stílusának jellegadó vonásaként

számon tartott elbeszélői stratégiát, mely az általában kívülálló, mindentudó elbeszélő és a szereplő(k) hangjának egybemosásában, a kettős intonáltság fenntartásában érdekelt. A szólamkeverés a *Tánciskola* narrációját is jellemzi, igaz, Grecsó más eljárást választ ennek az effektusnak az eléréséhez: úgy bizonytalanítja el a narratori és a szereplői szólamok közti határokat, hogy csak némi késéssel jut a tudomásunkra, ki beszél. Az elbeszélő személyét és a mondás aktusát tartalmazó mondatot ugyanis nem a megnyilatkozás elejére, hanem a végére biggyeszti oda. Ennek köszönhetően fordulhat elő aztán az, hogy amit egy oldalon keresztül Jócó monológjának hittünk, arról kiderül, hogy Szalma Lajos bölcselkedése. Jó példa erre a II. fejezet nyitó bekezdése (37–38), mely a városok testéről szól. Az elbeszélői stílust és a makrokompozíciót illetően viszont már inkább a különbségekről számolhatunk be. Móricztól eltérően a *Tánciskola* narratori és szereplői szövegeit nem a laza, stilizált élőbeszédesség jellemzi (amilyen mondjuk még a *Pletykaanyu* némely novelláját); ez a regiszter nyomatékosabban csak egy-egy vulgáris beszólásban vagy szlenges fordulatban „jut szóhoz”. És mintha az író első regényét (és a móríci regényeket általában) jellemző, jelenetező-novellisztikus szerkesztésmód is némileg visszaszorult volna, s egy célirányosabb, beágyazásokkal kevésbé élő történetvezetés vált volna irányadóvá helyette.

Miként a fenti példák is mutatják, nem egy következetesen végigvitt, mondjuk valamely Móricz-regényre irányuló újraírási kísérletről van itt szó Grecsó részéről, inkább alkalmi, elsősorban tematikus jellegű felvillanásokról vagy áthallásokról. A kortárs szöveg palimpszesztjén csak itt-ott sejlik át a móríci prózavilág egy-egy kontúrja. S mégis: számomra épp ezért „becses” Grecsó Krisztián új regénye, mert olvasásakor többször támadhat az ismerősség, bennfentesség és az új kontextus elidegenítő hatását együttesen érvényesítő déjá vu-érzésünk.

Mindazonáltal nem állítható, hogy a regény kimerülne a móríci tradíciónak az újraírásában, s hogy az árnyalt ismertetés és elemzés ne kívánná meg más irodalomtörténeti és elméleti viszonyítási pontok bevonását is. Csupán néhány felvetést tennék ezzel kapcsolatban. A szövegben felismerhetők a beavatási regény profanizált változatának szerepkörei (beavató, jelölt, szűz) és cselekményszakaszai (bolyongás, alászállás, újjászületés), illetve a fejlődésregény narratív mintázatai is. Beavatási regényként annyiban rendhagyó, hogy a beavatóból (Szalma Lajos) való kiábrándulással zárul. Talán csak véletlen egybeesés, hogy Móricz nem egy regényében (*Az Isten háta mögött; Légy jó mindhaláláig; Forr a bor; Rokonok*) szintén bukkanhatni egyező műfaji emléknymokra. Külön elemzést igényelne továbbá a kísértés és az ördöggel való cimborálás motívuma kapcsán a Faust-legenda hagyományának újraírása a műben: a Goethe-, Mann-, Bulgakov-utalások egy kicsit túlságos nyomatékkal is jelzik az értelmezésnek ezt az irányát. Nem kevésbé hangsúlyosan jelennek meg a regényben különböző Krúdy-intertextusok is (hasonlatfűzerek, Szindbád-allúziók), ami az irodalmi gasztronómia felől való megközelítés lehetőségét veti fel. Az a körülményes-

kedés és tudálékosság, amivel Szalma Lajos vacsorát rendel az ír kocsmában, a lencsefőzelék és sült oldalas elkészítését ecsetelő kioktató kiselőadása, s az elképedt pincérrel szemben használt lekezelő hangnem („No, pöcsöm, hagyma van?”, 89) – mindez a Krúdy-féle gyomornovellák és a Huszárik-féle filmadaptáció parodisztikus újraidézéseként vagy palinódiájaként olvasható. S itt lehet utalni arra is, milyen fontos szerepe volt Móricz prózájában az evési jeleneteknek és a táplálkozás fogalomköréhez kötődő metaforikának. Grecsó *Barbárok* című, a pretextushoz csak lazán kapcsolódó novellájában is a feszült, nyomasztó hangulatú lakomázás teremt móríci hangulatot.

Ha a regényt egy városként képzeljük el, s az olvasást pedig sétáláshoz hasonlítjuk, akkor megállapítható, hogy miként a városokba, úgy a regényekbe is sok út vezet, azaz többféle irányból indulva tehetünk kísérletet a hely becserkészésére. Különösen így van ez a városregények esetében. Aki szenvedélyes utazó, az tudja, hogy egy-egy városról vagy városrészről (negyed, tér, utca) alkotott személyes kép kialakításában mennyire fontos szerepet is játszik az első benyomás, az, ahogy és ahonnan a város(rész)t az első alkalommal megpillantottuk. A megérkezés iránya egy sajátos perspektívából engedi meglátnunk az új helyet. Így van ez az irodalmi városokban tett barangolások esetében is. Grecsó Krisztián új regényének városi cselekményterébe a Móricz-passzázsok felől érkeztem meg. Rövidítettem, átvágtam, (el)kerültem. A cikázás helyett talán többet kellett volna időznöm a Faust sugárúton, kicsit jobban körbepillanthattam volna a Krúdy téren vagy ráfordulhattam volna a Sáraság felé vezető bekötőútra is. Én mégis innen találtam először átjárást Tótvárosba, és az első pillantás, ugye, meghatározza a későbbi sétákat is. És hogy nem véletlenül választottam épp ezt az irányt, azt az alföldi városokból adott regénybeli jellemzés is bizonyítja. Szalma Lajos szerint ugyanis az Alföldön „olyan városokra találni, amelyek az erős markot és a férfias mozdulatokat szeretik, ha ölelés közben a fenekükre sóznak (...) Nehéz örömet okozni nekik. Tenyészbíkat várnak: hódítót, fáradhatatlant és kegyetlent, aki nem hátrál meg, sérelmeit magában tartja, a legkínzóbb helyzetben sem vall kudarcot.” (37) Vajon nagyon túlértelmezem-e a regényt, ha e nőként jellemzett városhoz fűződő kapcsolatban Turi Dani-s vonásokat vélek felfedezni?

Sántha József

Ördög a hobbikertben

(Grecsó Krisztián: *Tánciskola. Magvető, 2008*)

„Madzagtalanul vagyunk, magányosan a teremtésben” (64), oktatja nagybátyja, Szalma Lajos a huszonnégy éves jogi doktor Voith Józsefet, amikor már túl van a beavatáson, az első kiadós

közös kábítószerkórtélon, és éppen további lépések történnek, hogy az ifjút megismertesse egy gátlástalanabb, örömeiben és mélységében már-már transzcendentális életszemlélettel, felnyissa a „harmadik szemét”, hogy az unalomba és tespedtségbe fulladt kisvárosi lét helyett egy újat, egy merőben mesterséges paradicsomot tárjon elé. Már túl van azon is a bágyadt intellektusú, elhízott, tohonya Jocó, hogy transzba esve az ördöggel parolázott.

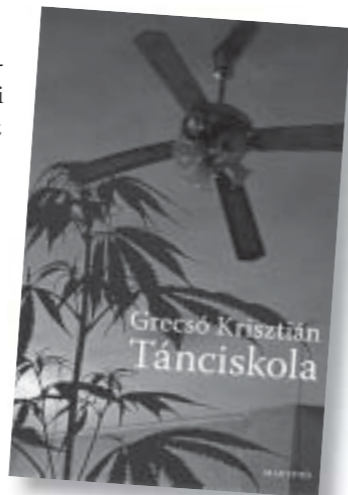
Lajos bácsi és Jocó, egy züllött tanárember, a világ ellen extravagánsan, de ravaszul és hedonista módon lázadó, öregedő nihilista, és a saját maga tehetetlenségétől örökösen kétségbeeső unokaöcs kettőse áll a regény középpontjában. A családi háttér, a kereskedő apa és a pszichológus anya, a kissé egybemosódó Tisza-környéki, dél-alföldi városok sivár, balkanizálódott helyszínei és figurái csak másodlagos díszletei ennek a küzdelemnek. A kérdés, amely a mű ötvenedik oldalán megfogalmazódik az olvasóban, és meghatározza a befogadás további menetét, így hangzik: Nem túlzás-e erre a kissé bőrleszkszerű kettősre rápakolni Thomas Mann *Doktor Faustus*ának ördög-vízióját? Ellbíri-e ennek a regénynek nem túl eredeti zülléskomplexusával átszótt két csetlő-botló figurája, hogy a huszadik század egyik legsúlyosabb problematikáját rejtő betétekkel megterheljük? A német szellem és művészsors tragédiáját metafizikusan megjelenítő ördögjelenet szó szerinti átvétele olyan valóságos aurát teremt a regény egyébként is homályos és tébláboló szellemisége köré, hogy a továbbiakban gyanakodva figyel minden teológiai és filozófiai megállapításra az olvasó, és fölveszve a könyvből egyszerűen tanácsalanná válik. Lányos zavarában, hogy *ki* jöhet még elő a városszéli hobbikert (narkó-vetemény) nyárvégi csendjében füvekkel ejtőző látogatóinak megzavart elméjében, ha a kötet hatodánál már az ördög is tiszteletét tette; maga elé ejti a könyvet, felveszi, megforgatja, látja a címlapot, gondolja, ezek szerint mégse szobapálma az a cakkos levelű növény, ami egy alu-giccs ventilátor alatt fotoszintetizál. Megállapíthatja azt is, hogy a szerző a róla készült fényképen ugyanazon a helyen áll, egy kisvárosi foci pályára TOTÓ-LOTTO hirdetőtáblája előtt, ahol előző, *Isten hozott* című regényének egyik hőse, Franczek Gyula álldogált, amikor felesége előtte és az őket bámulók karéjában mezítelenre vetkőzött.

Mert egész jó útravalót kaphatott az olvasó, ha a szerző első regényének ismeretében vágott neki a *Tánciskolának*. Mintha ezen a környéken ezer főre több tehetséges elbeszélő jutna, mint az ország más vidékein (Temesi Ferenc, Závada, Krasznahorkai). Hatalmas, szinte eposzi gazdagságú anyaggal rendelkezik Grecsó Krisztián, és ha fegyelmezett, kellően körültekintő a regényei témájának kiválasztásában, a cselekmény, a figurák átgondolt felépítésében, akkor sodró lendületű, lebilincselő tehetségű íróvá válhat. Ma már talán nem cseng olyan jól e dicséret, mint egy évtizede, ha azt mondjuk, hogy Garcia Márquezre emlékeztető szürrealisztikus ábrázolásmód a sajátja. A múltját föl nem élő (és föl nem dolgozó) falu olyan gazdagon és költőien idéződik meg előző regényében, hogy a barokkosan telített, mindig

ötletdús stílus csak néha fárasztó. Régen megholtak árnyékai tapadnak a falakra, az özőnvíz előtti szomjúság örökös kanticipelésre (*Ért. Szótár: agyagkor-só*) ítéli a bennszülötteket, és még most is leplezetlenül hat a zsidó vérvád. Ahol egy hajdani pártértekezlet jegyzőkönyve lesz a község halottaskönyve, amelynek páncélszekrénybe zárt lapjai szerint alakulnak a sorsok a faluban. Nem tökéletes, egyenetlen színvonalú regény az is, ám olyan hiteles és fennkölt, hogy az olvasó megbocsátja hibáit. Mert árvaságból épített otthon ez, egy falu mélylélektani keresztmetszete, misztikus kalandozás, hogy a lelenc-tudatból miként építhető egy virtuális és nagyon is sérülékeny otthon. Ez az anyaggazdagság, kiegyensúlyozottabb epikus mondanivaló hiányzik a továbbiakban is a *Tánciskolából*.

A verklivé avanszált permetezőgép, ami végigjártssa Szalma Lajos kalandos életének legemlékezetesebb nótáit, műsorát, hogy, hogy nem Mozart *Requiem*jével zárja, pedig a hős csak most kezdi majd el kalandjait. Ez a kezdet, bármilyen harsány és lendületes is, nem túl szerencsés, ahogy sokkal szegényesebb, élettelenebb az ötletgyár is, mint előző regényében, holott úgy tűnik, mindez nagyon fontos a Grecsó-regények működési mechanizmusában. Sokszor előfordul a továbbiakban is, hogy az író ötleteinek *nincsenek következményei*. Mert Jocó nagy fakszint nem csinál az ördöggel való találkozásból, ahogy apja iszonyatos halála, kaszával történő véletlen önlefejezése sem rendíti meg, halad tovább zavartalanul az útján, azaz azon az úton, amit a minden hájjal megkent és hatalmas élettapasztalattal rendelkező nagybácsi jelöl ki számára. Mert, ha helyesen értjük, akkor az ördög evilági megtestesítője maga Szalma Lajos, aki különböző lehetőségeket tár az ifjú elé, miután az igazi ördöggel való meg nem kötött szövetség kurtán-furcsán semmivé foszlik. Állást is ő talál neki szűkebb pátriájában, Tótvárosban, és minden tudását felhasználja, hogy az ifjút keresztülvigye mindazokon az ocsmányságokon, aminek élet a neve, és amiért még csak bűnhődniük sem kell.

Rozsdaként kiül a közhely minden egyes hosszabb, a vidéket taglaló leírásra. Krúdyt, Móriczot, Krasznahorkait imitáló mondatok tömege süvölt el az olvasó füle mellett, ahogy tétován halad ezen a sokszor megénekelt vidéken. A krúdys mondatok Szalma Lajos körül sertepertélnek, volt szerelmeit és a diáklányokat aranyozzák, a móríci stíl a kisváros úrhatnám, züllött vezetőit, társadalmi életét festi, míg a táj sivárságát, a belé szorult holt lelkeket Krasznahorkai ihlette mondatokkal ábrázolja. Még különösebb és zavaróbb, hogy az írói megszólalások, elemzések túlságosan egybemosódnak a főhős belső monológjaival, mint-

ha nem lennének többek, mint Voith József gondolatai, megmaradnak egy bizonyos és nem is túl magas szellemi szinten. Mindennek középpontja és mozgatója a nagybácsi, a körülötte kódorgó figurák leginkább az önálló akarat feltűnő hiányával tűnnek ki. Csicsely András és Kucsera Tibor alig megkülönböztethető típusok, csak a sorsuk más. A kocsmavirágok és pultosnők mintha az egész regényben egyetlen nőt mintáznának. Épp így Szalma Lajos hajdani szeretői is mind kövérek, lumpok, túlhervadtak, és egyfolytában arra várnak, hogy a kandúr újra megkívánja őket. Fejér Antalné, Jocó főnöke is csak annyiban más, hogy ő követeli és elvárja a felé áradó jószágot és gyengédséget, kissé idegesítően turbékoló galamb, aki szintén nagy híve a biológia–testnevelés szakos tanárnak.

Hogyan képes hatni ez az ember? Van valamiféle ékes nyelve, tudálemos és immorális, mintha még sosem kényszerítették volna térdre, vagy éppen rég leszakadt már róla az az álarc, ami még lakmuszként elszíneződött, ha megszegényítették? Legtöbbször azonban Szindbádé ez a hang, ez a cimbalmos, szívbe zárt bensőségesség, legfeltűnőbbben egyéni, amikor a diáklányokhoz beszél: „mert ti nem a levegőben futtok, drágáim, hanem a teremtés muzsikájába daloltok bele.” (124) A szó hatalmán kívül minden földi jónak rabja, ételnek-italnak jó barátja, szörnyű az a szomjúság, ami benne munkálkodik, s ebben nem marad el tőle Jocó sem. A regény szerint minden magyar ember éjt nappallá téve iszik, s ha már elfáradt tőle, akkor részegen és magatehetetlenül okád és fetreng. Mindeközben pedig az ivás-evés gyönyöreiről beszél, és filozófiai magasságokba emelkedik tulajdon ékesszólásától.

Van valamiféle ideológiája (sajnos teológiája is), amit időnként kifejt, s aminek központi tétele valami olyasmi: az életet ki kell élvezni, ha már „Isten nem lakik benne saját munkájában” (18), szabad a vásár: kábítószer, szex, Szodoma és Gomorra. Bevezeti Jocót is a titkosabb életébe, felkínál neki egy életmódot. Kalandokba vonja be, megismerteti a drogok varázslatokban gazdag világával, és nőket is házhoz visz, egyszóval olyan világot tár a tapasztalatlan és kíváncsi Jocó elé, amitől eddigélt talán leginkább óvták őt kedves szülei. Hogy Lajos bácsival sem mint pedagógussal, sem mint atyai barátal valami nem stimel, ezt még a nem túl fúrge eszű Jocó is hamarosan érzékeli. A nagybácsi vezérletével Jocó és édesapja olyan kalandokba keverednek, aminek része egy cigány gyermeklány sérelmére elkövetett szexuális közeledés, majd Jocó részéről „tettlegettség”. A cigányok ábrázolása a regényben nem vall valami jó ízlésre, feszenség egy kicsit az olvasó, de gondoljuk csak azt, Grecsó túlságosan jól ismerheti a vidéki romák életét és szokásait, azért ilyen hiteles és ellenszenves ez a fajta valóságfestés, más oka nincs, csak a „túlságba vitt hűség”. Szalma Lajos egyéb aberrációi már minden további nélkül csak „ördögi” lényét hitelesítik. A békák vonulását keresztvevő IFA-k freccsögő vériszamos látványában való elmélyült gyönyörködés, ami a „békák Waterloo-jaként” vonul majd be a magyar irodalomtörténetbe, vagy ahogy a Kucsera Tibor által befőttesüvegekben tartósított baromfifejeket hosszan

megcsodálja, az is lelkének egy processzusa, amit ő „prémium élvezeteknek” becéz.

A csábítás következő fokozata a leányvásár. A narkománia részeként, majd józanon is sugall és utasít, hogy kikkel lépjen testi kapcsolatba a szegény Jocó. A cigány lányt nem vethetjük szemére, hiszen ez mintha Jocó magánakciója lett volna, de a két további szerető, Ildikó és Judit már mindenképpen Szalma Lajos aktív közreműködésével kerülnek a csábító hálójába. A jogászkollegina Ildikó még közös szerető, ám az út végén Jocóra váró Judit, a főnökasszony tolószékbe kényszerült leánya már saját préda. Mintha ezen a kapcsolaton keresztül szeretne kitörni az ifjú jogász nagybátyja hálójából. Karácsony éjszakáján visszautazik a sérült lányhoz, és miközben egy kisebb baleset során még néhány percre mellé ül az olvasóra egyszer már frászt hozó ördög, az éjféle mise igehirdetésén egymásra omlik a lelkileg egymásnak rendelt ifjú pár, egyszersmind boldog, már-már könnyet előcsalogató hepienddel zárja el az író a regénybe ömlő sok-sok tisztátalanság és stilisztikai nonszensz csapját.

Ám előtte még kiderül, bár ezt csak gondos vizsgálódás után állíthatjuk teljes biztonsággal, hogy Lajos bácsi részéről mindez jóvátétel, és egy régen megkezdett, fokozatosan kibontott stratégia része, amelynek, úgymond, nagyon komoly okai vannak a regényben. Jocó ugyanis csak póttanítvány, az igazi Judit bátyja volt, akit Szalma Lajos szintén beavatott az ördöggel való cimboraságba, aki buzgón tanulmányozta az Adrien Leverkühnről szóló Mann-regényt (ezek szerint a világirodalom minden remekének lehet egy-egy stimulánsa a *drogériában*), s aki végzetesen hitt abban, hogy megszerezte már az ebbéli tudást, s a pokolbéli lények mellette állnak. Efféle hittel átitatva vezette az autót, amiben az egész családja ült, és nem sokkal azelőtt, hogy Jocóra vetette volna magát Szalma Lajos, az eredeti tanítvány, az abszolút médium baleset következtében elhunyt. Judit, a húga megbénult, Fejérné, az anyát pedig a nagybácsi vette pártfogásába. Szalma Lajos úgy terelte Judit felé Jocót, hogy szinte lebeszélte róla. (Holott minden történésről értesült, Judit és az anyja közvetítésével, de ez sem tűnt fel Jocónak.) Mégis érezzük, jóvátétel ő a csonka család számára, amivel Szalma Lajos akar kedveskedni. Jocó kitör nagybátyja kelepcéből, és épp ezáltal szalad bele az igaziba. Szalma Lajos erre a kitörésre várt. Most úgy gondolja, „helyükre kerültek a dolgok.” (283)

A regényben meglehetősen sok irodalmi utalás van, ami önmagában véve nem baj, hiszen kiteljesítheti és megsokszorozhatja a mű értelmezési tartományát, elmélyítheti szimbolikájának rétegzettségét, de itt olykor olyan érzésünk van, mintha egy világirodalmi panoptikumban járnánk, négy-öt kívülről jött figura is „megidéződik”, teljesen feleslegesen.

A baromfifej-motívum többszöri visszatérésevel sem tudunk mit kezdeni, de amikor a teherautóról lepottyánó libát lenyakazza egy másik autó, és a fej nélkül tova tipegő állat lassú haldoklásához a *Karamazov testvérek*, *A közöny*, az *Avraham Bogatir egy napja*, a *Szindbád* és az *Anna Karenina* fő- vagy mellékalakjai is megjelennek, akkor mindez inkább kabaréjelenetnek hat, amit

nemigen vehetünk komolyan, és azt gondoljuk, az író is valami tréfának szánta, bár ennek a szövegben nem találjuk nyomát, sőt azt írja: „itt vonult fel most minden ritmusát vesztett halál.” (96) Szindbád sokszor beálló halálainak egyikéről sem igaz, hogy elfekvőben végezte volna, s betegségének patológiája sem a végbél, inkább a szív körül keresendő.

A regény át van szöve a görög és a keresztény vallás elemeivel. Ezek szakaszosan ismétlődnek, újra és újra feltűnnek, míg a pogány mítoszok mindig Szalma Lajos alakjához, képzeletvilágához vagy a narkópartikhoz kapcsolódnak, a keresztény rítusok és szertartások valamilyen módon Joco figurájához köthetők. Így a regényben szemben áll a pogány mitológia, aminek történetei mindig újra és újra önmagukban hordozzák értelmüket és jelentésüket (Teiresziász, a látnokok szerepe, Oidiposz, a hedonisztikus életörömök dicsérete), és a keresztény hitvilág, amely egy cél felé halad, és lelki értelemben visszavonhatatlanul elkötelezett. Előző regényében is volt hasonló párhuzam, ott a zsidó vallás és az ószövegségi szövegek voltak jól indokoltan a cselekmény koordinátái. Itt sokkal lazább és esztétikailag kevésbé érthető ez a háttér, különösen teher ez akkor, ha belátjuk, hogy míg az egyik mitológiát nem lehet visszabontani, mert elemeire esik, és értelmetlenné válik, a másik pedig kövekből építkezik, és mindig megőrzi romjellegét, nincsen betetőzve. Így akár még egy katolikus misének is felfogható a regény, ami azért, lássuk be, túlzás, bár a cselekmény egyirányúsága és rejtett vagy kevésbé rejtett szimbolikája ezt sugallja (ördög, apa halála, új apafigura, kísértések, a lelki szegények, nyomorékok világa, és karácsony éjszakáján megtörténik a csoda). Ugyanezen elemek beépíthetők a görög mitológiába is, de akkor nincs céljuk, szét-esnek külön-külön mozaikokra.

Ez talán éppen a regény egyik legnagyobb hibája, hogy olyan perspektívákat nyit, aminek képtelen megfelelni, tehát folytonosan csalódnunk kell, mert az ördög is méltatlanul szerepel e műben, és valamiért nem hiszünk abban a lelki folyamatban sem, hiszen épp eléggé ironikus az író is e téren, hogy Joco valóban megtette azt a belső utat, amiben hinnünk kéne. Avagy Szalma Lajos csak azért rángatta Jocót háromszáz oldalon keresztül a legképtelenebb és legveszélyesebb kalandokba, hogy a lelangyosabb idill akoljába terelje?

Az író örökös cselekménykényszerét még nyugodtan írhatjuk a tapasztalatlanság számlájára, hiszen előző regényében is túlhajszolja az eseményeket. A cselekmény, ha egyszer lábra kap, akkor kétoldalanként illik valami szenzációval előrukkolni. Ez egy kissé az akciófilmek dramaturgiáját idézi, hogy sose lankadjon az olvasó figyelme, mihelyt történik valami, máris kezdődik a következő esemény előkészítése. Ezek egy része egyszerű kocsmázás, Szalma Lajos „hittanórái” Joco épülésére, másik részük dominánsan szexuális célzatú találkozások, de vannak bőven hagyományos értelemben vett anekdoták is, amik alig függenek össze az alaptörténettel. Ilyen az éttermi jelenet, amikor Lajos bácsi mangalicacsírt kér számon a pincéren, vagy idősebb Csicsely története, aki vasutasként egyszer beindult a bakterház-

zal együtt, majd az ugyancsak idősb Csicselyhez kötődő emléktúra, ami után a két alak végül kórházba kerül. A legjjesztőbb, és a történettől legidegenebb anyag a Méhkerékre tett kirándulás, ahol bravúros leírást kaphatunk az illegálisan Magyarországon dolgozó román vendégmunkások nyomorúságos, kiszolgáltatott helyzetéről. Leginkább azonban olyan ez a jelenet, mintha egy KZ-lágerbe tennének látogatást, ahol Szalma Lajos, mint kápo megalázza és bántalmazza a rabokat.

Mint láthatjuk, a szereplők nagy része is csak kényszer-szereplő, igazi funkció híján nem kötődnek a regény mélyebb rétegeihez. Lajos bácsi unottan sétál eme figurák között, néha odaszól, kedves vagy kedvetlen szavakkal, azok kifejezik elragadtatásukat, de minden igazi történet Joco és közte zajlik. Van azonban egy jelenet, hogy maradéktalanul pozitív dolgot is említünk, megrendítő és hiteles, amikor Kucsera Tibor lakására betörve megtalálják a befőttesüvegekben konzervált baromfifejeket, majd váratlanul hazatér a baromfifeldolgozóban dolgozó házigazda is, és a barátok némán távoznak, még az utcán sem tudnak egyetlen szót sem szólani. Ez a tanácstalan, az igazi történeteket ki nem fecsegő, de annál erőteljesebben érzékeltető hallgatás a regény legszebb pillanata. Szalma Lajos életereje is ezen a ponton törik meg. Többé már nem a régi: „ezt azért még ő sem gondolta volna, vagy hogy vannak itt a létezésben még ismeretlen mélységek.” (227) Kucsera Tibor elmebaja, amit legjobb barátjaként nem észlelt, valahogy őt magát is minősíti. És ennek most az egyszer következményei is vannak.

Az olvasó lendülete, ellentétben Szalma Lajoséval, már a legelső oldalon megtörik, amikor ezt olvassa: „az Alföld pálinka nélkül olyan, mintha a Mátrában nem volna panoráma.” (5) Jóllehet ez még a főhős gondolkodását minősíti, néhány oldallal odébb már szerzői közlésként olvashatjuk: „Akár valami háttorzongató Kafka-regényben.” (12) Vajh, melyik Kafka-regényt nevezhetnénk háttorzongatónak? A nyelvi-képi, stilisztikai szerencsétlenségek oly mértékben eluralkodnak, hogy majdnem minden oldalra jut belőlük egy. És talán ez a legzavaróbb a mű egésze szempontjából, mert előző regényében sem volt hibátlan a nyelv, és minden más regénytechnikai problémák is adódtak, ám ilyen trehány nyelvhasználatra nem vetemedett az író. És itt határozottan felmerül a szerkesztő felelőssége is, hiszen kis odafigyeléssel segíteni lehetett volna ezeken a kirívó hibákon. A regény nem lett volna sokkal jobb, de legalább a nyilvánvaló pongyolaság nyomait eltüntette volna. Csak jelzésszerűen a legbántóbb hibák közül: Szalma Lajos „nevetése felrázta Feketeváros gondozott kertjeit.” (9) „Ahogy Joco nagybátyja tartja, egész délelőtt feszül a lélek kinyúlt, összefogdosott nejlonhúrja.” (19) „A városoknak nemcsak lelkük van, mint a korpás szakállú szakértők mondják.” (37) (Nem túl durva ez? Hiszen egyértelmű, hogy szerzőnk kire gondol.) „A napok lebegtek, mint zsírzagú körfolyosón a száradó mackónadrág” (93); „napokig lábukat sem tették be a létértelmezés felszerelt tanszékére, a Pedróba” (93); „, a dolgozó izmok dugattyúi feloldották az »éteri élet magmáját.«.” (125) (Huh!)

Aztán Joco részegen a halott apjára gondol: „ilyen hosszú ideig még nem voltak egymástól távol.” (223) (A regényben egy sor utalás sem történik, hogy apjával bármiféle bensőséges kapcsolata lett volna valaha is.) Egy idézet, amely az egész regényt is jellemzi: „Kitüremkedtek a fák a sötétből. Kidagadtak, akárha zsúfolt lenne a teremtés, túl sok kitalált dolog tartana igényt az egyetlen létező térre, és nem férne el minden.” (281) Bizony, a regénynek szűk az a sok minden, amit az író feleslegesen beleír, kidagad tőle. Így aztán tényleg igaz, hogy a mű végére érve az olvasó „idegei maguktól megfeszültek”. (282)

Bedecs László

Nincs már több móka

(GreCsó Krisztián: Tánciskola. Magvető, 2008)

Régi igazság, hogy az első könyv megírásánál és elismertetésénél csak a második nehezebb. GreCsó Krisztián új regénye mindentől igazolja az ebben a mondásban rejlő félelmeket. A 2005-ben megjelent *Isten hozott* komoly szakmai- és közönségikert aratott, a kritikák legfeljebb a túlságosan didaktikus zárlatot, valamint az ideologikus és az életrajzi szálak aránytalanságait rótták fel a regénynek. Nagy kár, hogy a *Tánciskola* inkább az elmarasztható elemeket viszi tovább, és az erényeket, azaz például az anekdotikus, nyújtható-húzható szerkezetet, a rétegnyelvi szavak és kifejezések inspiráló használatát hagyja hátra. A regény ezzel együtt is figyelemre méltó része a Móricz- és a Krúdy-hagyomány korántsem magától értetődő összebékítésére tett nagy ívű, nem most kezdődött és bizonyára nem is most végződő kísérletnek, GreCsó Krisztián prózaírói pályájának.

Az egyetemről éppen csak kikerült Dr. Voith József, azaz Joco felnötté válásának története mindössze négy hónap eseményeit fogja át, mégis több drámát és fordulatot tartalmaz, mint egy Joco-féle vidéki jogász egész élete. Van benne drog, halál és szerelem, barátság, hazugág és féltékenység, sőt filozofálgatás, mágia és ezotéria is. Vannak ördögök és angyalok, van gyengédség és erotika, egyszóval szinte minden, ami egy mai, az olvasói igényeknek megfelelni igyekvő prózánál egyáltalán szóba jöhet. Talán egy kicsit sok is mindenből.

De kezdjük az elején: mit rejthet a címben megjelenő „tánciskola” szó? Kár is kerülgetni a választ, ez az iskola lényegében az élet iskolájának metaforája, egy olyan büntetni és megalázni is kész iskola, ahová a frissen végzett jogász akarata ellenére iratkozik be. Merthogy ő e nélkül is eléldegélne, szűzen és ártatlanul, igaz, szorongásokkal tele – ahogy korábban is. GreCsó ügyesen állítja szembe a professzionális tudást a hétköznapi problémák megoldásához, avagy az érzelmi deficitek kezeléséhez szükséges tudással. A pályáját annak rendje és módja szerint a jogi ranglét-

ra alján kezdő fiú konfliktusai nem is a szakmai tudásának esetleges hiányosságaiból erednek, de arra is hamar rá kell jönnie, hogy a paragrafusok ismerete egyáltalán nem segíti elő személyes gondjainak megoldását, a boldogulását, a boldogságát, például a nőkkkel vagy épp a szüleivel szemben kialakult kommunikációs vákuum csökkentését, netán a hetedik érzékét fejlesztgető nagybácsi sületlenségeinek könnyebb elutasítását. Nem azért hoz tehát ez utóbbi helyzetekben jó vagy rossz döntéseket, mert jogi diploma lapul a zsebében, sőt. A regény meggyőzően bontja ki ezt a szálát, így akár azt is mondhatjuk, a beavatási történet üzenete épp ez: keresd *máshol* a boldogságod. Igen: mindig máshol, másban, másként, mint amit a jelen ad.

De lehet egy másik jelentése, másik megfejtése is a címnek, mégpedig az a konfliktussorozat, mely az *apa mint csábító* táncával kezdődik. A gondok forrása az, hogy a tánc után a bokorba vitt partner egy tizenkét éves kislány. A következmények életeket tesznek tönkre: a lányét, a családját, az apáét, akit egyenesen a halálba juttat a történet, és Jocoét is, aki vélhetően a lány később születő gyerekének apja. Ez utóbbi felismerésnek a pillanata, vagyis a szupermarketben történt találkozás nem a regény legjobb jelenete, mégis elég erős ahhoz, hogy megértsük, miként omlik össze a fiúban a gyerekkorában épült, aztán az egyetemi évek alatt továbbépített, majd nagybátyja által csinósítgatott világ, minden morális alapzatával együtt. GreCsó ugyan túlságosan is PC a cigány lánnyal kapcsolatban, mindenkit megértőnek, nyitottnak, elfogadónak és türelmesnek ábrázol körülötte, holott a kulturális különbségek egy ilyen éles helyzetben, tudjuk, inkább az előítéleteket szokták erősíteni, mégis lehetne jó választás ez a figura is. Lehetne, ha a szerző nem megfelelni igyekezne itt is, azaz ha kevesebbet foglalkozna azzal, hogy politikailag kikezdetetlen legyen, és többet a szöveget intenzívebbé tévő megoldásokkal. Láthatóan érzékeli a disszonanciát, ezért írja cigány lánynak a kislányt, de az ebben rejlő probléma árnyoldalaival nem mer, vagy nem akar szembesülni. Valamivel jobb a helyzet a román vendégmunkások jelenetében, amikor is a karikírozott kegyetlenség vélhetően minden olvasóban részvétet ébreszt az áldozatok iránt, nem csak az egysíkúan jólelkűnek ábrázolt Jocoiban, de az csak egy epizód, a cigánylányos történet viszont az egész cselekményen végighúzódo, meghatározó elem.

Az író megfelelésvágya, vagyis az a törekvése, hogy azt írja, amit olvasói várnak tőle, a vidéki étellel kapcsolatos megfigyelések közhelyességében is tetten érhető – mintha egyenesen a (fő)városiak sztereotípiáit igyekezne megerősíteni. Az elhízott, urambátyámozó önkormányzati vezetők vacsorájának leírása egészen biztosan ilyen szegmense a könyvnek. A falu és a kisváros kiváló ismerője, aki a *Pletykaanyu* novelláiban és az *Isten hozott* legjobb jeleneteiben megmutatta, hogy valóban érti a kis-közösségek működésének belső törvényeit, itt mintha maga is mítosznak értelmezné az ábrázolni kívánt közeget, azaz a mítoszt örökli és írja tovább, ahelyett, hogy akár szociografikus igénynyel beszélne a témájáról, hogy valódi, húsba vágó kérdésekkel szembesítené a szereplőit. Ilyen kérdés lehetne például az, mi-